

शासकीय अभियांत्रिकी व औषधनिर्माणशास्त्र
महाविद्यालये, शासकीय तंत्रनिकेतने व तत्सम
संस्थांमधील कंत्राटी/ हंगामी अध्यापकांच्या
सेवा नियमित करण्यासंदर्भात झालेल्या
अनियमिततेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग,
शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-१११७/प्र.क्र.१०१/१७/ई-१४५८९२५/तांशि-७
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- १२ फेब्रुवारी, २०२६.

वाचा :- १) शासन निर्णय क्र.बैठक-१००२/(९१/२००२)/आस्था-१, दि.२५/०७/२००२,
२) शासन निर्णय क्र. एससीटी-६५०६/(०६/०७)/तांशि-४, दि.२४/०४/२००७,
३) शासन निर्णय क्र.कंत्राटी-२००७/(७७/०७)/तांशि-२, दि.०५/०५/२००७,
४) शासन निर्णय क्र.न्यायाप्र-२०१०/प्र.क्र.११०/२०१० (ब)/तांशि-७, दि.१४/०१/२०१५,
५) शासन निर्णय क्र.न्यायाप्र-२०१५/प्र.क्र.३४/२०१५ (भाग-४)-१/तांशि-७, दि.१३/०३/२०१५,
६) शासन निर्णय क्र.न्यायाप्र-२०१५/प्र.क्र.३४/२०१५ (भाग-४)-२/तांशि-७, दि.१३/०३/२०१५,
७) शासन निर्णय क्र.न्यायाप्र-२०१५/प्र.क्र.२६०/२०१५/तांशि-७, दि.२१/०३/२०१६,
८) शासन ज्ञापन क्र.न्यायाप्र-२०१५/प्र.क्र.१५०/१५/तांशि-७, दि.१७/०२/२०१६,
९) शासन ज्ञापन क्र.न्यायाप्र-२०१५/प्र.क्र.१५०/१५/तांशि-७, दि.०२/१२/२०१९.

प्रस्तावना:-

शासकीय अभियांत्रिकी व औषधनिर्माणशास्त्र महाविद्यालये, शासकीय तंत्रनिकेतने व तत्सम संस्थांमधील रिक्त पदांवर संदर्भ क्र.१ ते ३ येथील शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार कंत्राटी/ हंगामी अध्यापकांच्या नियुक्त्या करण्यात आल्या होत्या.

शासकीय तंत्रनिकेतने आणि तत्सम संस्थांमधील कार्यरत श्री. सचिन डवले व इतर कंत्राटी/हंगामी अध्यापकांनी त्यांच्या सेवा नियमित करण्याबाबत मा.उच्च न्यायालय, मुंबई, खंडपीठ नागपूर येथे रिट याचिका क्र.२०४६/२०१० दाखल केली होती. सदर प्रकरणी मा.उच्च न्यायालयाचे दि.१९/१०/२०१३ रोजीचे आदेश व यासारख्याच अन्य न्यायालयीन प्रकरणी मा.न्यायालयाच्या आदेशानुसार, शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये व शासकीय तंत्रनिकेतने आणि तत्सम संस्थांमधील कंत्राटी/हंगामी अध्यापकांच्या सेवा संदर्भ क्र.४ ते ७ येथील शासन निर्णयान्वये नियमित करण्यात आल्या आहेत.

सदर सेवा नियमित करताना अनियमितता झाल्याच्या तक्रारी प्राप्त झाल्याने, तसेच मा.न्यायालयात याचिका दाखल झाल्याने संदर्भ क्र.८ येथील ज्ञापनान्वये डॉ. प्रविण गेडाम (भा.प्र.से.), तत्कालीन परिवहन आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली चौकशी समिती नेमण्यात आली होती. सदर समितीने अंतरिम अहवाल सादर केल्यानंतर उपरोक्त प्रकरणी अंतिम अहवाल सादर करण्यासाठी संदर्भ क्र.९ येथील ज्ञापनान्वये श्री.ग. शा. सोनवणे, सेवानिवृत्त सहसचिव, मंत्रालय, मुंबई यांची एक सदस्यीय समिती नेमण्यात आली. श्री. सोनवणे समितीने अंतिम चौकशी अहवाल शासनास सादर केला असून, त्यानुषंगाने उपरोक्त प्रकरणी निर्णय घेण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

शासकीय अभियांत्रिकी व औषधनिर्माणशास्त्र महाविद्यालये, शासकीय तंत्रनिकेतने व तत्सम संस्थांमधील कंत्राटी/ हंगामी अध्यापकांच्या सेवा नियमित करण्यासंदर्भात झालेल्या अनियमिततेच्या अनुषंगाने श्री.ग. शा. सोनवणे यांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन करण्यात आलेल्या एक सदस्यीय समितीने शासनास सादर केलेल्या अहवालातील निरीक्षणे/ अभिप्राय/ शिफारशीच्या अनुषंगाने सोबतच्या विवरणपत्र-१ मधील अ.क्र.१, ३, ४ व ५ येथे नमूद केल्यानुसार निर्णय घेण्यात येत आहे.

०२. श्री. सोनावणे समितीच्या सोबतच्या विवरणपत्र-१ मधील अ.क्र.२ येथे नमूद केलेल्या शिफारशीबाबत सामान्य प्रशासन विभाग आणि विधि व न्याय विभाग यांचे अभिप्राय घेऊन त्यानुसार कार्यवाही करणे आवश्यक आहे. सबब, सदर शिफारशीच्या अनुषंगाने सामान्य प्रशासन विभाग आणि विधि व न्याय विभागाचे अभिप्राय प्राप्त झाल्यानंतर त्यानुसार निर्णय घेण्यात येईल.

०३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२६०२१२११५९३८७९०८ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(संतोष खोरगडे)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा.मंत्री, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे खाजगी सचिव,
- २) संचालक, तंत्रशिक्षण, तंत्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई,
- ३) सर्व सहसंचालक, तंत्रशिक्षण विभागीय कार्यालये (तंत्रशिक्षण संचालनालयामार्फत),
- ४) संचालक, महाराष्ट्र राज्य तंत्रशिक्षण मंडळ, मुंबई (तंत्रशिक्षण संचालनालयामार्फत),
- ५) सर्व प्राचार्य, शासकीय अभियांत्रिकी व औषधनिर्माणशास्त्र महाविद्यालये/शासकीय तंत्रनिकेतने व तत्सम संस्था (तंत्रशिक्षण संचालनालयामार्फत),
- ६) अपर मुख्य सचिव, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे स्वीय सहायक,
- ७) निवडनस्ती/तांशि-७.

विवरणपत्र-१

अ.क्र.	चौकशी समितीच्या अहवालातील निरीक्षणे/ अभिप्राय/ शिफारशी	शासनाने घेतलेला निर्णय
१	<p>कागदपत्र पडताळणीमध्ये आढळून आलेल्या निष्कर्षांच्या अनुषंगाने समितीच्या अहवालासोबत प्रपत्र २ (अ) (ब) (क) मध्ये अधिव्याख्यात्यांची यादी जोडली आहे. त्याबाबतची माहिती खालीलप्रमाणे आहे :-</p> <p>१) प्रपत्र २ अ: अनुज्ञेय रजा घेतलेले १०० अधिव्याख्याते कट ऑफ डेट लगतपूर्व सलग ३ वर्षे सेवा पूर्ण करतात.</p> <p>२) प्रपत्र २ ब: कट ऑफ डेट लगतपूर्व सलग ३ वर्षात अनुज्ञेय रजेव्यतिरिक्त १० किंवा त्यापेक्षा कमी दिवस रजा घेतलेल्या गैरहजर असलेल्या अधिव्याख्यात्यांची १३८ प्रकरणे आहेत. सदरहू अधिव्याख्याते कट ऑफ डेट लगतपूर्व ३ वर्षांची सलग सेवेची अट पूर्ण करीत नाहीत.</p> <p>३) प्रपत्र २ क: कट ऑफ डेट लगतपूर्व सलग ३ वर्षात अनुज्ञेय रजेव्यतिरिक्त ११ किंवा अधिक दिवस रजा घेतलेल्या/गैरहजर असलेल्या अधिव्याख्यात्यांची २९२ प्रकरणे आहेत. सदरहू अधिव्याख्याते कट ऑफ डेट लगतपूर्व सलग ३ वर्षांची सलग सेवेची अट पूर्ण करीत नाहीत.</p> <p>उपरोक्त २ व ३ येथे नमूद केलेल्या संबंधित अधिव्याख्यात्यांच्या सेवा कालावधीमध्ये त्यांनी घेतलेल्या अतिरिक्त रजा व गैरहजेरीमुळे खंड पडलेला आहे. त्यामुळे नियमितीकरणपश्चात सुमारे ६ ते ७ वर्षांनंतर संबंधित अधिव्याख्यात्यांच्या सेवा समाप्त करणे, प्रशासकीय दृष्ट्या उचित वाटत नाही. त्याऐवजी संबंधित अधिव्याख्यात्यांचा सदरहू खंड क्षमापित करणे उचित ठरेल. तथापि याबाबत शासनस्तरावर निर्णय व्हावा.</p>	<p>कंत्राटी सेवा संबंधितांच्या नियुक्तीच्या प्रथम दिनांकापासून नियमित करण्यात आलेल्या असून त्यांना आर्थिक लाभांव्यतिरिक्त अन्य सेवाविषयक लाभ अनुज्ञेय करण्यात आलेले आहेत. सबब, त्यांनी घेतलेल्या अतिरिक्त रजा व गैरहजेरीमुळे पडलेला खंड क्षमापित करण्याबाबत नव्याने कार्यवाही करण्याची आवश्यकता नाही.</p>
२	<p>१) कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांच्या नियमितीकरणामध्ये कट ऑफ डेट लगतपूर्व ३ वर्षांच्या सलग सेवा कालावधीची गणना कशाप्रकारे करणे व त्याकरिता अनुज्ञेय रजेव्यतिरिक्त विनावेतनी रजा, गैरहजेरी या सर्व बाबी विचारात घेणे किंवा कसे याबाबत शासन स्तरावर विधी व न्याय विभागाचे अभिप्राय घेवून संचालनालयातील संबंधित अधिकाऱ्यांवर पुढील कार्यवाही करणे उचित ठरेल.</p> <p>२) नियमितीकरणाशी संबंधित अधिव्याख्यात्यांच्या सेवा तपशिलाची छाननी/पडताळणी न करता परिपूर्ण व अचूक प्रस्ताव सादर न करता याबाबत निष्काळजीपणा दाखविल्याबाबत संबंधित सहसंचालक, विभागीय कार्यालय व संबंधित संस्थेचे प्राचार्य यांच्यावर शिस्तभंगाची कार्यवाही करावी.</p>	<p>कंत्राटी अध्यापकांचे सेवाभिलेख सन २०१४, २०१५ व २०१६ पूर्वीचे असून त्यास सुमारे १० वर्षांचा कालावधी झालेला आहे. कंत्राटी सेवा नियमितीकरणा संदर्भातील संबंधित अधिकारी यांचेपैकी काही अधिकारी सध्या सेवानिवृत्त झालेले असल्याची शक्यता नाकारता येत नाही. तसेच महाराष्ट्र नागरी सेवा (निवृत्तीवेतन) नियम, १९८२ मधील नियम २७ (२) (ब) (२) नुसार सेवानिवृत्तीनंतर चार वर्षांपेक्षा अधिक कालावधीपूर्वीच्या घटनांबाबत विभागीय कार्यवाही करता येत नाही.</p>

	<p>३) नियमितीकरणासंदर्भात प्रस्ताव सादर करताना निष्काळजीपणा दाखविल्याबाबत शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय, अमरावती, शासकीय तंत्रनिकेतन ठाणे, जितूर, अंबड व विक्रमगड या संस्थेतील संबंधित तत्कालिन प्राचार्य व सहसंचालक, तंत्रशिक्षण विभागीय कार्यालय यांच्यावर शिस्तभंगाची कार्यवाही करावी.</p> <p>४) आवश्यक कागदपत्रे विहित कार्यपद्धतीनुसार जतन न करणे, समितीला कागदपत्रे व माहिती उपलब्ध करून न देणे या कारणांमुळे महाराष्ट्र नागरी सेवा (वर्तणूक) नियम, १९७९ मधील नियम ३ (२) अन्वये संबंधित प्राचार्य व अधिकारी/कर्मचारी यांच्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही करणे.</p>	<p>त्यानुषंगाने सध्या सेवेत असलेल्या व सेवानिवृत्त झालेल्या अशा संबंधित अधिकाऱ्यांविरुद्ध कार्यवाही करणे प्रशासकीय व कायदेशीरदृष्ट्या शक्य आहे किंवा कसे, याबाबत वस्तुस्थिती तपासून तदनंतर सामान्य प्रशासन विभाग आणि विधी व न्याय विभागाचे अभिप्राय घेऊन पुढील कार्यवाही करण्यात येईल.</p>
३	<p>रिट याचिका क्र.२०४६/२०१० मध्ये शासन निर्णय दिनांक २५.०७.२००२ च्या शासन निर्णयाचा उल्लेख करण्यात आलेला आहे. त्यामुळे शासन निर्णय दि.२५.०७.२००२ व्यतिरीक्त अन्य शासन निर्णयाद्वारे अधिव्याख्यात्यांच्या नेमणूका झाल्या असल्यास त्यांना सेवेत कायम ठेवावे किंवा कसे, याबाबत विधी व न्याय विभाग आणि महाधिवक्ता यांचे अभिप्राय घेणे योग्य राहिल, असे डॉ.गेडाम समितीने त्यांच्या अंतरिम अहवालात नमूद केले आहे.</p> <p>त्यानुषंगाने श्री. सोनावणे समितीने अंतिम चौकशी अहवालात खालील अभिप्राय नमूद केले आहेत :-</p> <p>कंत्राटी पदभरतीची सुरुवात दि.२५.०७.२००२ च्या शासन निर्णयान्वये करण्यात आलेली आहे. तदनंतर परिस्थितीनुरूप त्यामध्ये आवश्यक ते बदल करून दि. २४.०४.२००७ व दि. ०५.०५.२००७ रोजी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयातील संदर्भामध्ये दि.२५.०७.२००२ चा शासन निर्णय नमूद आहे. तसेच दि. २५.०७.२००२ चा शासन निर्णय अधिक्रमीत करण्यात आलेला नाही.</p> <p>कंत्राटी नियुक्त्यांबाबत वेळावेळी काढलेले सर्व आदेश या समितीला उपलब्ध झाले नाहीत. तथापि, कंत्राटी अध्यापकांच्या नियुक्तीची एकंदर कार्यपद्धती विचारात घेता, कंत्राटी तत्वावर नियुक्त करण्यात आलेले अधिव्याख्याते हे दिनांक २५/७/२००२ नंतर निर्गमित झालेल्या शासन निर्णयाद्वारे नियुक्त झालेले असावेत, अशी शक्यता आहे. तसेच रिट याचिका क्रमांक २०४६/२०१० मधील सी.ए. क्रमांक ८२८/२०१७ च्या न्यायालयीन निर्णयाचे अवलोकन केले असता त्यामध्ये या रिट याचिका क्रमांक २०४६/२०१० मधील याचिकाकर्त्यांना शासन निर्णय दिनांक २५/०७/२००२ अन्वये अधिव्याख्यात्यांची कंत्राटी पदावर नियुक्ती करण्यात आल्याचा केवळ उल्लेख (Obiter dictum) करण्यात आला आहे. मात्र सदरहू उल्लेख न्यायालयीन निर्णयाच्या operative part मध्ये समाविष्ट नाही. सदरहू शासन निर्णयामध्ये संपूर्ण पदभरती प्रक्रियेतील मुद्दे जसे निवड समिती व पद भरतीची</p>	<p>समितीच्या सदर अभिप्रायानुसार कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांच्या नेमणूका व त्यांना सेवेत कायम ठेवावे किंवा कसे ही बाब पुन्हा मा. उच्च न्यायालय व मा. सर्वोच्च न्यायालय यांच्या निदर्शनास आणून देण्याबाबत विधी व न्याय विभाग आणि महाधिवक्ता यांचा सल्ला घेण्याची आवश्यकता नाही.</p>

	<p>जाहिरात या सारखे मुद्दे समाविष्ट असल्याचा उल्लेख करुन मा. उच्च न्यायालयाने संबंधित अधिव्याख्यात्यांच्या सेवा नियमित करण्याबाबत निर्णय दिल्याचे दिसून येते. त्यामुळे डॉ.गेडाम समितीच्या अंतरिम अहवालात नमूद केल्याप्रमाणे कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांच्या नेमणूका व त्यांना सेवेत कायम ठेवावे किंवा कसे ही बाब पुन्हा मा. उच्च न्यायालय व मा. सर्वोच्च न्यायालय यांच्या निदर्शनास आणून देण्याबाबत विधी व न्याय विभाग आणि महाधिवक्ता यांचा सल्ला घेण्याची आवश्यकता दिसून येत नाही.</p>	
४	<p>काही कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांनी त्यांच्या सेवा नियमित होण्याकरिता कोणत्याही न्यायालयात याचिका न केल्याची माहिती संचालनालयाकडून उपलब्ध झाली असता, संचालनालयाने कळविल्यानुसार शासनास नियमितीकरणाबाबत दि.०९/२/२०१५ च्या पत्रान्वये प्रस्ताव सादर करण्यात आला. त्या अनुषंगाने शासन निर्णय क्र. न्यायाप्र-२८१५/ प्र.क्र.३४ (भाग-४)-१,२/२०१५/तांशि-७, दि.१३/०३/२०१५ अन्वये मा. न्यायालयात याचिका दाखल न केलेल्या अधिव्याख्यात्यांच्या सेवा नियमित करण्यात आल्या. त्याबाबत धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला होता किंवा कसे याबाबतची माहिती व संबंधीत कागदपत्रे संचालनालयाकडून समितीला उपलब्ध झालेली नाहीत.</p>	<p>कंत्राटी तत्वावर नियुक्त अध्यापकांच्या सेवा मा. उच्च न्यायालयाच्या आदेशांनुसार कार्यवाही करण्याचा निर्णय मा. मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत दि.१३.०१.२०१५, दि.०३.०३.२०१५ व दि.१७.१२.२०१५ रोजी घेतलेला असून, त्यानुसार शासन निर्णय दि.१४.०१.२०१५, दि.१३.०३.२०१५ (दोन शासन निर्णय) व दि.२१.०३.२०१६ अन्वये संबंधित अध्यापकांच्या सेवा नियमित करण्यात आल्या आहेत.</p> <p>त्यामुळे कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांनी सेवा नियमित करण्याबाबत न्यायालयात याचिका दाखल न केल्याच्या मुद्द्याच्या अनुषंगाने धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला आहे.</p>
५	<p>बहुतांश शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालये व तंत्रनिकेतनातील कंत्राटी अधिव्याख्यात्यांची हजेरी नोंदविलेली नसताना, संस्थेच्या लेखा शाखेकडून बऱ्याच प्रकरणांमध्ये अधिव्याख्यात्यांचे वेतन काढण्यात आल्याचे आढळून येणे, याबाबत संचालनालयानेही आस्थापना व लेखा शाखा यांच्यामध्ये समन्वय ठेवण्याबाबत कोणत्याही प्रकारचे आदेश अथवा सूचना दिल्याचे दिसून येत नाही. याबाबत उचित सूचना देणे आवश्यक आहे.</p>	<p>चौकशी अहवालातील उक्त बाब ही प्रशासकीय स्वरूपाची असल्याने, ती त्या त्या संस्था/आस्थापना स्तरावर कार्यान्वित असणे अपेक्षित आहे. याबाबत शासन/संचालनालय स्तरावरून स्वतंत्रपणे सूचना देणे अपेक्षित नाही.</p>

(संतोष खोरगडे)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन